

Hoofdstuk 6

Het Cassandra-syndroom

2014

Het verhaal over Cassandra, het meisje dat de waarheid vertelde maar niet werd geloofd, is lang niet zo diep verankerd in onze cultuur als ‘De jongen die “wolf” riep’, het verhaal over een jongen die de eerste paar keer dat hij een leugen vertelt juist wordt geloofd. Misschien zou het dat wel moeten zijn. Cassandra, de mooie zus van Hektor en Paris, was vervloekt met de gave de toekomst te kunnen voorspellen maar door iedereen te worden genegeerd. Haar familie dacht dat ze gek was en een leugenaar, waardoor ze volgens sommige versies werd opgesloten, voordat Agamemnon haar tot zijn seksslavin maakte, die uiteindelijk samen met hem bruid werd vermoord.

Ik denk vaak aan Cassandra tijdens onze vaart over de woeste wateren van de genderoorlog, omdat geloofwaardigheid zo fun-

damenteel is in die oorlog en omdat er zo vaak wordt gezegd dat vrouwen er volkomen van zijn gespeend.

Meestal als een vrouw iets beweert ten nadele van een man, vooral als het een belangrijke of bekende man is (maar weer niet als hij zwart is, tenzij hij net door een Republikeinse president is genomineerd voor het Supreme Court, het Amerikaanse hoogge-rechtshof), of van een instituut, en zeker als het te maken heeft met seks, zullen de antwoorden niet alleen draaien om de feitelijke juistheid van haar bewering, maar ook om de vraag of ze zich wel kan en mag uitspreken. Generaties vrouwen hebben te horen gekregen dat ze lijden aan waanideeën, verward of manipulatief zijn, de boel opstoken, samenzweerderig zijn en van nature leu-genachtig, en niet zelden al die dingen tegelijk: het zogenaamde Cassandrasyndroom.

Wat me onder andere interesseert is de felheid waarmee wordt geageerd en hoe vaak die omslaat in bijna precies die incoherentie of hysterie waarvan vrouwen steevast worden beschuldigd. Het zou fijn zijn als iemand als Rush Limbaugh — die Sandra Fluke aanviel vanwege haar toespraak over het belang van ziekte-kostenvergoeding voor contraceptie en haar een slet en een hoer noemde, kennelijk zonder enig idee te hebben van hoe con-traceptie werkt —, als zo'n Limbaugh, de koning van de wartaal, de 'feitenverdraaiër', de eeuwig gepikeerde, eens een keer hysterisch werd genoemd. Maar hysterie is vrijwel altijd al geslachtsgebon-den geweest.

Rachel Carson werd daarvan beticht toen zij met haar baan-brekende boek kwam over het gevaar van pesticiden, *Dode lente*, gebaseerd op talloze onderzoeken, met onberispelijke bronver-wijzingen en een theorie die tegenwoordig wordt beschouwd als

profetisch. Maar de chemische industrie was niet blij en het feit dat Carson een vrouw was, werd bij wijze van spreken haar achil-leshiel. Je zou haar de Cassandra van het milieuactivisme kunnen noemen. Op 14 oktober 1962 werd het boek besproken in de *Tucson Arizona Star* met als kop 'Protest "Silent Spring" te hyste-risch'. Diezelfde maand noemde *Time Magazine* — in een artikel waarin lezers op het hart werd gedrukt dat pesticiden geheel on-schadelijk waren voor de mens — Carsons boek 'oneerlijk, eenzijdig en hysterisch nadrukkelijk'. 'Veel wetenschappers hebben waardering voor Carsons mystieke gehechtheid aan het even-wicht van de natuur,' stelde het blad, 'maar ze vrezen dat haar emotionele en inaccurate uitbarsting schade zal berokkenen.' En dat terwijl Carson zelf ook een wetenschapper was.

HAKKELENDE TAAL EN BESCHADIGDE KETELS

Het woord 'hysterie' stamt af van het Griekse woord voor uterus en ooit geloofde men dat 'hysterie' te maken had met een 'dwalen-de baarmoeder'. Mannen werden nooit getroffen door de aandoe-ning, die tegenwoordig gewoon betekent dat je je onsamenvan-gend, overstuurd en misschien verward gedraagt. Aan het eind van de negentiende eeuw werd bij vrouwen doorlopend de diagnose hysterie gesteld. De beschreven vrouwen wier kwellingen openbaar werden gemaakt door Sigmund Freuds leermeester Jean-Martin Charcot, lijken in sommige gevallen te zijn misbruikt, met als ge-volg een trauma en het niet kunnen verwoorden van de reden.

De jonge Freud had een reeks patiënten met problemen die duiden op seksueel misbruik in de jeugd. Wat ze zeiden was letterlijk onuitspreekbaar: ook nu nog botsen de ergste trauma's door oorlogs- of huiselijk geweld zo hevig met de psyche van het

slachtoffer en wat sociaal aanvaardbaar is, dat het een kwelling is ze uit te spreken of zelfs op te diepen uit de duistere spelonken van de geest waarin ze vaak zijn weggestopt. Seksueel misbruik is, net als marteling, een aanval op de lichamelijke integriteit, zelfbeschikking en expressie. Het is vernietigend en snoert de mond. En vanuit dat zwijgen moet het slachtoffer dan gaan spreken, voor de wet en voor de gesprekstherapie.

Het verhaal vertellen en erkenning en respect krijgen als verteller is nog altijd een van de beste manieren om een trauma te verwerken. Het lukte Freuds patiënten wonderbaarlijk genoeg te vertellen wat hun was overkomen, en in het begin luisterde hij naar hun verhalen. In 1896 schreef hij: 'Daarom stel ik dat aan ieder geval van hysterie één of meerdere vroegtijdige seksuele ervaringen ten grondslag liggen...' Ergens anders schreef hij aan een collega dat hij dacht dat bij zijn patiënten 'in alle gevallen de vaders, inclusief die van mijzelf, ervan moesten worden beticht pervers te zijn'.

Tot hij zijn eigen bevindingen begon te weerspreken. De feministische psychiater Judith Herman schrijft daarover in haar boek *Trauma en herstel*: 'Uit zijn correspondentie blijkt dat hij steeds bezorgder raakte over de verregaande sociale consequenties van zijn theorie. Vanwege dit dilemma houdt Freud op te luisteren naar zijn vrouwelijke patiënten.' Als zij de waarheid vertelden, betekende dat dat hij het hele bouwwerk van patriarchale autoriteit op losse schroeven moest zetten om ze te helpen. Later, voegt Herman toe, 'benadrukte hij, met een starre koppigheid die hem steeds dieper deed wegzakken in de kronkels van zijn theorieën, dat vrouwen zich het seksueel misbruik waarover ze klaagden hadden ingebeeld of ernaar hadden verlangd'. Zo werd een

handig alibi gecreëerd voor alle grensoverschrijdende autoriteit, voor alle mannelijke daders van gewelddaden tegen vrouwen. Ze wilde het. Ze beeldde het zich in. Ze weet niet wat ze zegt. Die kaders bestaan nog steeds. 'Ze is gek', is het gangbare eufemisme voor: 'Ik voel me ongemakkelijk'.

Stilte is als Dantes Hel omgeven met concentrische cirkels. Eerst zijn er de innerlijke remming, de zelftwijfel, de verdringing, de verwarring en de schaamte die het moeilijk of onmogelijk maken om te praten, in combinatie met de angst gestraft of buitengesloten te worden als je het wel doet.

Susan Brison, tegenwoordig hoogleraar filosofie aan het Dartmouth College, werd in 1990 verkracht door een man die ze niet kende, die haar voor hoer uitmaakte en haar beval haar mond te houden alvorens meerdere keren haar keel dicht te knijpen, haar op het hoofd te slaan met een steen en haar voor dood achter te laten. Hoewel ze het overleefde, had ze grote moeite erover te praten. 'Toen ik eenmaal besloot over mijn verkrachting te schrijven en te praten moest ik daarvoor eerst een stem vinden. Ook toen mijn zwaar gekneusde luchtpijp eenmaal was genezen, had ik nog vaak moeite met praten. Ik was nooit helemaal stom, maar ik had geregeld aanvallen van wat een vriend "gebroken spraak" noemde, waarbij ik stotterde en hakte en geen zin kon formuleren zonder dat de woorden uiteenspatten als een gebroken ketting.'

Rond deze cirkel werken de krachten die iemand die van zich laat horen de mond willen snoeren, door te vernederen of te pesten of simpelweg geweld te gebruiken, soms tot de dood erop volgt. Zodra het verhaal is verteld en de verteller niet meteen tot zwijgen is gebracht, worden in de buitenste ring ten slotte het re-

laas en de spreker in diskrediet gebracht. In dit gebied zou je de korte periode waarin Freud met open geest naar zijn patiënten luisterde, kunnen betitelen als een valse dageraad. Want met name wanneer vrouwen zich uiten over seksueel grensoverschrijdend gedrag komen hun recht en capaciteit om zich uit te spreken onder vuur te liggen. Dat gebeurt nu bijna automatisch en er zit zeker een patroon in, een patroon met een lange geschiedenis.

Dat patroon werd voor het eerst serieus aan de kaak gesteld in de jaren tachtig. Tegenwoordig krijgen we veel te veel te horen over de jaren zestig. De revolutionaire veranderingen uit de jaren tachtig — van regimes die wereldwijd vielen, van gebruiken in de slaapkamer, de schoolklas of op straat, en zelfs van politieke organisatie (met de door het feminisme ingegeven toename van consensus en andere antihiërarchische en antiautoritaire technieken) — worden daarentegen genegeerd of zijn vergeten. Het was een explosieve tijd. Het feminisme van toen wordt vaak weggezet als fel antiseksueel, omdat erop werd gewezen dat seks ook een machtsarena is en dat van macht makkelijk misbruik kan worden gemaakt, waarbij soms de aard van zulk misbruik werd beschreven.

Feministen zetten zich niet alleen in voor wetgeving, maar benoemden en beschreven vanaf halverwege de jaren zeventig ook allerlei soorten overtredingen die tot dan toe ongezien waren gebleven. Zodoende maakten ze kenbaar dat machtsmisbruik een groot probleem was en dat de autoriteit van mannen, van bazen, echtgenoten en vaders — en volwassenen in het algemeen — onder de loep genomen ging worden. Ze hadden een raamwerk en een hulpnetwerk gecreëerd voor verhalen over incest, kindermisbruik, verkrachting en huiselijk geweld. Die verhalen gingen deel uitmaken van de narratieve explosie in onze tijd, omdat zoveel

mensen die hun mond hadden gehouden ineens begonnen te praten over hun ervaringen.

Wat die tijd voor een deel zo rommelig maakte, is dat niemand echt wist hoe je naar kinderen moest luisteren of ze moest ondervragen, en in sommige gevallen hoe je je eigen geheugen of dat van volwassenen in therapie moest filteren. De beruchte rechtszaak over misbruik op de McMartin-kleuterschool in Californië, een van de langste en duurste uit de Amerikaanse geschiedenis, begon in 1983 toen een moeder uit Los Angeles beweerde dat haar kind daar was mishandeld. De autoriteiten sprongen niet alleen boven op de zaak, ook riepen ze ouders op hun kinderen suggestieve vragen te stellen en huurden een therapeut in om honderden kinderen te verhoren met nog meer suggestieve vragen, beloningen, poppen en andere instrumenten om wilde verhalen te construeren over satanisch misbruik.

De uitkomst van de chaotische ondervragingen in het McMartin-proces wordt soms gebruikt om te bewijzen dat kinderen onbetrouwbaar zijn en fantasierijke leugenaars, maar in dit geval moeten we niet vergeten dat juist de volwassenen het probleem waren. Volgens een hoogleraar in de rechten, Doug Linder, heeft de toenmalige openbaar aanklager in een interview gezegd dat ‘de kinderen hun verhalen over seksueel misbruik “mooier en mooier” maakten, dat de aanklagers “niet in de rechtszaal hadden moeten staan” en dat mogelijk vrijpleitend bewijs was achtergehouden. Hoe dan ook werden de beklaagden in dat lange proces en in een ander proces dat erop volgde vrijgesproken, al zullen maar weinigen zich dat nog herinneren.

Op 11 oktober 1991 werd een hoogleraar in de rechten opgeroepen om voor de Senate Judiciary Committee [rechtscommissie

van de Senaat] te komen getuigen, inzake de verhoren omtrent de benoeming van Clarence Thomas. Laatstgenoemde was door George Bush senior genomineerd als kandidaat-rechter voor het Supreme Court. De spreekster was Anita Hill. Zij vertelde, eerst in een privéinterview en nadat dat was gelekt ook tijdens de senaatsverhoren, over een reeks incidenten waarbij Thomas, toen haar baas, haar had gedwongen hem aan te horen terwijl hij het had over porno die hij had gezien of over zijn seksuele fantasieën. Ook had hij haar onder druk gezet met hem uit te gaan. Toen ze daarop nee had gezegd, weigerde hij volgens haar de reden die ze opgaf als 'valide' te zien, alsof nee op zich niet al valide genoeg was.

Hoewel ze kritiek kreeg te verduren omdat ze op het moment zelf niets had ondernomen tegen zijn gedrag, moeten we niet vergeten dat feministen nog maar net het concept seksuele intimidatie hadden ingebracht en benoemd en dat het Supreme Court zulk gedrag op de werkvloer pas in 1986 erkende als strafbare discriminatie, dus ná de incidenten die Hill beschrijft. Toen ze er in 1991 ruchtbaarheid aan gaf, werd ze ongehoord hard aangevallen. Haar ondervragers waren allemaal mannen, waarvan met name de Republikeinen een gekscherende, spottende en ongelovige toon aansloegen. Senator Arlen Specter vroeg aan een van de getuigen, die op basis van een paar korte ontmoetingen beweerde dat Hill seksfantasieën over hem had: 'Denkt u dat professor Hill zich inbeelde dat rechter Thomas de dingen zei waarvan ze hem beschuldigt, of erover fantaseerde?' Daar was het freudiaanse kader weer: ze beweerde dat er iets afkeurenswaardigs was gebeurd, maar had er eigenlijk zelf naar verlangd, of misschien het onderscheid niet kunnen maken.

Het land was in rep en roer, het leek wel burgeroorlog, want

veel vrouwen wisten heel goed hoe vaak intimidatie voorkomt en hoe onaangenaam de gevolgen kunnen zijn als je er iets van zegt, terwijl veel mannen het niet begrepen. Algauw kreeg Hill de nodige vernederende narigheid over zich heen, terwijl Thomas toch werd benoemd. De ergste beschuldigingen kwamen van de conservatieve journalist David Brock, die eerst een artikel en later een heel boek publiceerde waarin Hill werd belast. Zo'n tien jaar later kreeg hij spijt van zijn aantijgingen en dat hij zich bij rechts had aangesloten en schreef hij: 'Omdat ik per se Hills geloofwaardigheid wilde ondermijnen ging ik lukraak te werk, waarbij ik alle beschuldigingen van de Thomas-aanhangers tegen Hill, ook de tegenstrijdige, op één hoop veegde... Ze was in mijn woorden "een beetje dol en een beetje een snol".'

Uiteindelijk werd 'Ik geloof je, Anita' een feministische slogan en wordt Hill vaak geroemd vanwege de revolutie die ze te weegbracht in de erkenning en aanpak van seksuele intimidatie op het werk. Een maand na de verhoren werd een slagkrachtige wet tegen seksuele intimidatie aangenomen, waarna het aantal beschuldigingen explodeerde toen mensen eindelijk konden optreden tegen misbruik op het werk. Het verkiezingsjaar 1992 kreeg de bijnaam 'Het jaar van de vrouw' en Carol Mosley-Braun, nog steeds de enige Afro-Amerikaanse vrouw ooit in de Senaat, werd benoemd, samen met meer vrouwelijke senatoren en parlementsleden dan ooit tevoren.

Toch wordt een vrouw die iets onaangenaams zegt over wan-gedrag van een man zelfs nu nog stevast neergezet als getikt, waanzinnig, een kwalijke stoker, een pathologische leugenaar, een zeur die niet tegen grapjes kan, of dat allemaal tegelijk. De overdaad aan dat soort reacties doet denken aan Freuds gebruik

van de grap van de beschadigde ketel. Een man die er door zijn buurman van wordt beschuldigd hem een geleende ketel te hebben teruggegeven met een beschadiging, antwoordt dat hij hem onbeschadigd teruggaf, dat de ketel al beschadigd was toen hij die leende, en dat hij de ketel trouwens nooit had geleend. Wanneer een vrouw een man ergens van beschuldigt en de man of zijn verdedigers zo tegen haar tekeergaan, wordt zij die beschadigde ketel of hij degene die hem heeft geleend. Filosoof Slavo Žižek zegt daarover: 'Voor Freud is zo'n opsomming van onsamenhangende argumenten enkel de bevestiging *per negationem* van wat wordt ontkend: dat ik u een beschadigde ketel heb teruggegeven.'

Al die beschadigde ketels. Toen het kamermeisje Nafissatou Diallo ruim twintig jaar na Anita Hill de directeur-generaal van het Internationaal Monetair Fonds, Dominique Strauss-Kahn, beschuldigde van aanranding, noemde de *New York Post* haar een prostituee, publiceerde de *New York Review of Books* een artikel dat zinspeelde op een internationaal complot en zorgde Strauss-Kahns leger van dure advocaten ervoor dat de media zich richtten op leugens die Diallo zou hebben verteld toen ze een vluchtelingenstatus wilde krijgen (als vluchteling uit Guinee, dat ze naar eigen zeggen ontvluchtte om te voorkomen dat haar dochter zou worden besneden, zoals zijzelf). Ook werd ze aangevallen op de inconsistentie en inconsequentie van haar relaas, terwijl juist mensen met een trauma moeite hebben hun verwoestende ervaring te verwoorden als een consistente tekst. De strafzaak werd uiteindelijk geseponeerd, maar Diallo won een civiele procedure tegen de *New York Post* en tegen Strauss-Kahn, daarmee de carrière van een van de machtigste mannen ter wereld beëindigend, althans, samen met een paar andere vrouwen die hem inmiddels

hadden aangeklaagd wegens seksuele wandaden.

Zelfs dit jaar nog werd Dylan Farrow, toen ze opnieuw met aanklachten kwam tegen haar adoptieve vader Woody Allen die haar zou hebben misbruikt, de ernstigst beschadigde ketel die er is. Een hele schare aanvallers stond op; de geest van de McMartin-kleuterschool kwam weer tevoorschijn; Allen schreef een dramatische tirade waarin hij stelde dat hij haar onmogelijk op de zolderkamer had kunnen misbruiken omdat hij een hekel had aan die kamer, dat het idee 'ongetwijfeld' uit een liedje kwam over een zolderkamer, en dat ze waarschijnlijk was geholpen en 'geïndocctrineerd' door haar moeder, mogelijk de ghostwriter van Farrows aanklacht. Opnieuw was er een tweedeling tussen de seksen, waarin de jonge vrouw werd geloofd door veel vrouwen voor wie de aantijgingen niet nieuw waren, terwijl de mannen vooral gericht waren op de vrees voor valse beschuldigingen en daarbij overdreven hoe vaak dat voorkwam.

Herman, de auteur van *Trauma en herstel*, het boek over verkrachting, misbruik van kinderen en oorlogstrauma, schrijft: 'Geheimhouding en verzwijging zijn de eerste defensiemiddelen van de dader. Als geheimhouding mislukt, richt de dader zich op de geloofwaardigheid. Als hij zijn slachtoffer niet helemaal tot zwijgen kan brengen, zorgt hij dat niemand zal luisteren. Na iedere gruweldaad kunnen dezelfde voorspelbare excuses worden verwacht: het is nooit gebeurd, het slachtoffer liegt, het slachtoffer overdrijft, het slachtoffer heeft het over zichzelf afgeroepen, en hoe dan ook is het tijd het te laten rusten en verder te gaan. Hoe machtiger de dader is, hoe makkelijker hij de werkelijkheid kan benoemen en vormgeven en hoe sneller zijn argumenten de overhand zullen krijgen.'

In onze tijd krijgen die niet altijd de overhand. We leven nog steeds in een periode van strijd om wie er mag spreken en wie er geloofd mag worden, en beide zijden oefenen druk uit. Door mannenrechtenbewegingen en veel desinformatie van de massa is de ongefundeerde gedachte ontstaan dat er op grote schaal valse aangifte van verkrachting wordt gedaan. De veronderstelling dat vrouwen onbetrouwbaar zijn en valse aangifte van verkrachting het werkelijke probleem, wordt gebruikt om individuele vrouwen de mond te snoeren, om de discussie over seksueel geweld te vermijden en om mannen tot de grootste slachtoffers te maken. Een argument dat me een beetje doet denken aan kiezersfraude, in de Verenigde Staten zo zeldzaam dat het al tijden geen invloed lijkt te hebben gehad op verkiezingsuitslagen. Toch zijn in de afgelopen jaren claims van de conservatieven over grootschalige fraude gebruikt om groepen mensen die waarschijnlijk tegen hen zouden stemmen, zoals armen, niet-blanken en studenten, hun kiesrecht te ontnemen.

DE CASSANDRA'S UIT HET ECHTE LEVEN

Dit is geen poging hard te maken dat vrouwen en kinderen niet liegen. Mannen, vrouwen en kinderen liegen, maar de twee laatste hebben geen uitgesproken neiging dat te doen, en de eerste — het geslacht van de tweedehandsautoverkoper, baron von Münchenhausen en Richard Nixon — heeft niet het alleenrecht op de waarheid. Ik probeer alleen duidelijk te maken dat het oudbakken kader van vrouwelijke leugenachtigheid en duistere geestesgesteldheid steevast tevoorschijn wordt gehaald en dat we moeten leren dat in te zien. Zoals we misschien ook zouden moeten inzien dat er steevast te overspannen emotioneel wordt gereageerd zodra een

vrouw van zich durft te laten horen.

Een vriendin van me die op een vooraanstaande universiteit voorlichting geeft over seksuele intimidatie vertelde dat tijdens een van haar presentaties een oudere mannelijke hoogleraar vroeg waarom ze een onderzoek zouden starten 'als maar één vrouw iets had gemeld'. Zo heeft ze nog tientallen andere verhalen over vrouwen — studenten, personeel, hoogleraren, onderzoekers — die alleen met de grootste moeite worden geloofd, zeker wanneer ze getuigen tegen hooggeplaatste daders.

Afgelopen zomer beweerde de vastgeroeste columnist George Will dat er op universiteitscampussen slechts een 'vermoedelijke' epidemie van verkrachtingen bestaat, en dat 'slachtoffers overal de kop opsteken omdat universiteiten, feministen en liberalen van de slachtofferstatus iets maken om je voordeel mee behalen'. Hij gooide er een flinterdun geval van verkrachting door een kennis tegenaan en rommelde wat met de statistieken. Jonge vrouwen reageerden met een Twitter-hashtag #survivorprivilege [slachtoffervoordelen] en postten opmerkingen als 'Nooit geweten dat het een voordeel was te leven met PTSS, ernstige angst & depressie #survivorprivilege', of 'ZouIkMijnMondMoetenHouden omdat ik steeds voor leugenaar zou worden uitgemaakt? #survivorprivilege'. Wills column geeft nauwelijks een nieuwe draai aan het versleten idee dat vrouwen van nature leugenachtig, onbetrouwbaar, gemeen en krankzinnig zijn, dat al die verkrachttingszaken niks voorstellen en dat we allemaal gewoon moeten doorgaan met leven.

Eerder dit jaar had ik zelf een miniatuurvoorbeeld van die ervaring. Op de sociale media had ik een fragment geplaatst van een eerder gepubliceerd essay van mijn hand over de jaren zeventig in

Californië. Vrijwel meteen werd ik aangevallen door een lezer die wilde reageren op twee alinea's over wat me toen zelf was overkomen (versierd worden door volwassen hippiegasten, zelf nog maar net een tiener). Zowel zijn woede als zijn nergens op gebaseerde vertrouwen een oordeel te mogen vellen, was opvallend. Hij zei onder andere: 'Je overdrijft gigantisch en levert niet meer "bewijs" dan een journalist van *FOX news*. Je "voelt" dat het waar is en dus zeg je dat het waar is. Nou, voor mij is het bullshit.' Ik moet dus bewijs leveren, alsof dat zou kunnen. Ik ben hetzelfde als slechte mensen die feiten verdraaien. Ik ben subjectief terwijl ik denk objectief te zijn, ik voel, maar verwar dat met denken of weten. Altijd hetzelfde liedje en dezelfde woede.

Als we dit patroon van ongeloofwaardig maken kunnen erkennen of zelfs benoemen, hoeven we niet meer iedere keer als een vrouw zich uitspreekt de discussie over geloofwaardigheid aan te zwengelen.

Tot slot nog één ding over Cassandra: dat haar profetieën niet werden geloofd, kwam door een vloek van de god Apollo, omdat ze weigerde seks met hem te hebben. Het idee dat een gebrek aan geloofwaardigheid is verbonden met het opkomen voor het recht over je eigen lichaam te beschikken, zat er dus al die tijd al achter. Maar met de Cassandra's uit het echte leven kunnen we de vloek opheffen, door zelf te beslissen wie we geloven en waarom.